

**Sobre un esquetx que recrea una escena del film *Der Untergang* (L'enfonsament)
al programa *Polònia* (TV3) del 13 de novembre de 2014**

Fets

1er. En data 19 de novembre de 2014 va tenir entrada al registre del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (registre núm. 1249/2014) una queixa signada pel senyor Santi Rodríguez i Serra, portaveu adjunt del Grup Parlamentari del Partit Popular de Catalunya, sobre aquest esquetx.

L'escrit de queixa afirmava que l'esquetx assimilava, "d'una manera clara i manifesta, una reunió del president del govern de l'Estat amb membres del seu govern en una escena de la pel·lícula *Der Untergang*, en què apareix Adolf Hitler reunit amb dirigents nazis. L'assimilació condueix, indubtablement, a la lògica comparació".

2n. A la queixa es posa de manifest que "[...] Es tracta d'una comparació inacceptable perquè banalitza el nazisme, difama d'una manera impròpia a un dirigent democràtic per comparar-lo amb un dictador totalitari i, per tant, el primer rep un tracte vexatori".

3r. Finalment, el signant de la queixa demana: "[...] l'elaboració d'un informe i l'adopció de les mesures necessàries per tal que no es torni a produir en un futur, i des del prestador de serveis públics que és Televisió de Catalunya, situacions de similars característiques".

4t. En data 28 de novembre de 2014, l'Àrea de Continguts del Consell va elaborar l'Informe 58/2014, als efectes de determinar si aquest esquetx contenia elements de banalització de règims totalitaris o feixistes.

5è. Vist l'informe de l'Àrea Jurídica d'aquest Consell, les consideracions del qual es reproduïxen íntegrament:

«Consideracions jurídiques

Primera. El dret a la llibertat d'expressió i els seus límits

L'article 20 de la Constitució espanyola reconeix com a dret fonamental el comunicar o rebre lliurement informació veraç per qualsevol mitjà de difusió, dret que té el seu límit en el respecte als drets reconeguts en el mateix títol I, en les lleis que el desenvolupen i, especialment, en el dret a l'honor, la intimitat, la pròpia imatge i la protecció de la joventut i de la infància.

En aquest sentit, la lletra a de l'apartat 1 de l'article 20 de la Constitució espanyola (en endavant, CE) reconeix i protegeix el dret a "expressar i difondre lliurement les pensaments, les idees i les opinions mitjançant la paraula, l'escrit o qualsevol altre mitjà

de reproducció". L'apartat 4 del mateix article estableix, com a límit a aquesta llibertat, el respecte al dret a l'honor, a la intimitat i a la pròpia imatge, entre d'altres.

En l'àmbit audiovisual, l'article 4 de la Llei 7/2010, de 31 de març, general de la comunicació audiovisual, i l'article 3 de la Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya (en endavant, LCA), garanteixen l'exercici legítim dels drets fonamentals a la llibertat d'expressió i d'informació en el marc de la comunicació audiovisual. Així mateix, la lletra d de l'article 80 de la LCA determina que, en el marc de l'exercici legítim dels drets fonamentals de llibertat d'expressió i d'informació, la realització d'activitats de comunicació audiovisual han de respectar els drets de les persones reconeguts per la Constitució espanyola, d'una manera particular els drets fonamentals a l'honor, a la intimitat i a la pròpia imatge.

El dret constitucional a la llibertat d'expressió, amb un camp d'acció més ampli que la llibertat d'informació, té, com dèiem, el límit en una eventual intromissió il·legítima al dret a l'honor, a la intimitat o a la pròpia imatge. En tot cas, però, tal com estableix la Llei orgànica 1/1982, de protecció civil del dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge, aquests drets "no es poden considerar absolutament il·limitats", atès que hi ha casos en què aquestes ingerències o intromissions no es poden considerar il·legítimes en virtut de raons d'interès públic que imposen una limitació dels drets individuals.

Cal advertir, com ja va assenyalar el TS a les sentències de 26 de febrer de 2009 i 31 de març de 2010, que "[...] los derechos al honor, a la intimidad y a la imagen son tres derechos distintos y no solo un derecho trifronte [...] sin que quepa mezclarlos ni confundirlos [...]". O com va declarar el mateix tribunal a la Sentència de 16 de gener de 2009, "[...] se trata de derechos que tienen en nuestro ordenamiento sustantividad y contenido propio de modo que ninguno queda subsumido en el otro, como si fuera una manifestación concreta de él [...]".

Atès que no forma part de l'objecte de debat dirimir una possible vulneració de la intimitat personal i familiar i la pròpia imatge o no, cal centrar l'anàlisi que ens ocupa en l'eventual vulneració del dret a l'honor, entès, en expressió del TS a les sentències d'11 de febrer de 2008 i 10 d'octubre de 2011, entre d'altres, "[...] como un derecho derivado directamente de la dignidad humana, que se refleja tanto en la consideración que de la misma tengan los demás, como en el sentimiento de consideración propia de esta persona [...]".

En definitiva, el dret a l'honor protegeix davant atemptats en la reputació personal, entesa com l'apreciació que els altres poden tenir d'una persona, amb independència dels seus desitjos, i impedeix, com ha assenyalat la STC 216/2006, de 3 de juliol, "[...] la difusión de expresiones o mensajes insultantes, insidias infamantes o vejaciones que provoquen objetivamente el descrédito de aquella [...]".

A l'efecte de l'anàlisi sobre una eventual col·lisió de drets, el Tribunal Constitucional i el Tribunal Suprem han fixat el criteri de la necessària ponderació dels drets en conflicte que recull, per totes, la recent Sentència del TS de 25 de febrer de 2013, tot constatant el respecte a la "[...] posición prevalente que ostentan los derechos a la libertad de expresión e información sobre el derecho al honor por resultar esenciales como garantía para la formación de una opinión pública libre, indispensable para el pluralismo político que exige el principio democrático [...]". i continua assenyalant que "[...] la libertad de expresión, según su propia naturaleza, comprende la crítica de la conducta

de otro, aun cuando sea desabrida y pueda molestar, inquietar o disgustar a aquel contra quien se dirige [...]”.

Finalment, cal tenir en compte la Sentència del Tribunal Suprem de 9 de febrer de 2012, que, tot reproduint, parcialment, la que és doctrina reiterada del Tribunal Constitucional, assenyala el següent: “[...] la STC de 25/10/1999, señala que: es doctrina de este Tribunal que los denominados “personajes públicos”, y en esa categoría deben incluirse, desde luego, las autoridades públicas, deben soportar, en su condición de tales, el que sus palabras y hechos se vean sometidos al escrutinio de la opinión pública y, en consecuencia, a que no sólo se divulgue información sobre lo que digan o hagan en el ejercicio de sus funciones sino, incluso, sobre lo que digan o hagan al margen de las mismas, siempre que tengan una directa y evidente relación con el desempeño de sus cargos. Los medios de comunicación social, como ha indicado en tantas ocasiones el Tribunal Europeo de Derechos Humanos, cumplen así una función vital para todo Estado democrático, que no es sino la crítica de quienes tienen atribuida la función de representar a los ciudadanos. El personaje público deberá tolerar, en consecuencia, las críticas dirigidas a su labor como tal, incluso cuando éstas puedan ser especialmente molestas o hirientes, sin que pueda esgrimir frente a esa información género alguno de inmunidad o privilegio [...] (SSTC 104/86, 85/92, 19/96, 240/1997, 1/1998 i les SSTEDH cas *Sunday Times*, 26 d'abril de 1979; cas *Lingens*, de 8 de juliol de 1986; cas *Schwabe*, de 28 d'agost de 1992; *Praeger y Oberschlick*, 26 d'abril de 1995; cas *Tolstoy Miloslavski*, de 13 de juliol de 1995; cas *Worm*, de 29 d'agost de 1997; i cas *Fressoz Roire*, de 21 de juny de 1999) [...]”.

Cal afegir, en un sentit molt similar, la recent Sentència 96/2014, de 5 de maig, del Jutjat de Primera Instància núm. 22 de Barcelona, que afirma que “[...] los personajes públicos o dedicados a actividades que persiguen notoriedad pública aceptan voluntariamente el riesgo de que sus derechos subjetivos de personalidad resulten afectados por críticas, opiniones o revelaciones adversas [...]”.

En definitiva, com es desprèn de les sentències transcrits parcialment, la ponderació entre tots dos drets ha de prendre en consideració que el contingut que es difongui tingui, efectivament, rellevància pública o interès general o es projecti sobre persones que exerceixin un càrrec públic o una professió de notorietat o projecció pública. En tots aquests supòsits és clara la prevalença del dret a la llibertat d'expressió davant la possible afectació del dret a l'honor de les persones afectades.

Segona. El tractament de la llibertat d'expressió en els programes de sàtira política

En jurisprudència reiterada, el Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) ha definit la sàtira com “una forma d'expressió artística i crítica social que amb un contingut inherent d'exageració i distorsió de la realitat persegueix, naturalment, la provocació i l'agitació” (SSTEDH *Vereinigung Bildender Künstler c. Àustria*, de 25 gener de 2007 i *Alves da Silva c. Portugal*, de 20 d'octubre de 2009).

I és que, efectivament, com ha assenyalat el TS (per totes, per citar les més recents, a les sentències de 29 de desembre de 2010; 20 de juliol de 2011; i 17 de desembre de 2012) “[...] el tractament humorístic o sarcàstic dels esdeveniments que interessen a la societat constitueix una forma de comunicació i crítica dels mateixos que està lligada a l'exercici de la llibertat d'expressió, com a forma de comunicació d'idees o opinions i inclús a la llibertat d'informació, en la mesura en què el tractament humorístic pot constituir una forma de transmetre el coneixement de determinats esdeveniments buscant l'atenció sobre aspectes de ser susceptibles de ser destacats mitjançant la ironia, el sarcasme o la burla [...]”.

Així doncs, la sàtira —especialment, la sàtira política— és expressió de les manifestacions creatives de l'ésser humà, que l'utilitza com un instrument de denúncia i de crítica social, i, com a tal, és una manifestació més de la llibertat d'expressió i de creació artística.

En aquest context, la caricatura constitueix una de les vies més freqüents d'expressar, mitjançant la burla i la ironia, crítiques socials o polítiques que, com a element de participació i control públic, resulten imprescindibles en tot sistema democràtic, i coadjuven a la formació i l'existència d'una institució política fonamental, que és l'opinió pública lliure, indissolublement lligada amb el pluralisme polític, com a valor fonamental i requisit del funcionament de l'Estat democràtic (així, es desprèn de les SSTC 12/1982 i 23/2010, entre d'altres).

En tot cas, resulta evident que també la sàtira resta subjecte a límits, i en aquest sentit, ja el TS, a la Sentència de 14 d'abril de 2000, va assenyalar que "[...] por consustancial que sean al género satírico tanto la ridiculización del personaje y el tono jocoso o burlón como la brevedad y rotundidad del mensaje, dicho género no puede quedar por completo al margen de la protección que merezca el honor del personaje objeto de burla o, dicho de otra forma, el acudir a ese género no borra ni elimina los límites que impone la protección del derecho fundamental al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen [...]". D'altra banda, el TC aprecia que es produeix una intromissió il·legítima mitjançant un text, historieta o còmic quan l'anomenat *animus locandi* (intenció de fer broma) s'utilitza "[...] precisamente como instrumento de escarnio [...]" (STC 176/1995). En definitiva, perquè es produeixi una vulneració del dret a l'honor, no és suficient la mera crítica o burla, sinó que és necessari que es produeixi una desqualificació injuriosa.

Tercera. Anàlisi de l'esquetx que recrea una escena del film *Der Untergang* (L'enfonsament) en el programa *Polònia* emès el 13 de novembre de 2014

L'Informe 58/2014 de l'Àrea de Continguts del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, als efectes de contextualitzar aquest esquetx, pren en consideració tant el context intern —la tipologia dels continguts i el format audiovisual en què s'insereixen— com el context extern —el moment en què es produeixen els esdeveniments socials, polítics, culturals, etc.— de l'actualitat informativa que són objecte de paròdia, i descriu el programa *Polònia* com un programa d'humor setmanal que tracta l'actualitat política catalana, espanyola i internacional. El programa està format per gags humorístics separats per caretes i amb seccions fixes (resum dels millors gags de l'edició anterior, notícies del programa de fa un any, missatge final del president de Catalunya, preses falses, etc.). En cada un dels gags, diversos actors parodien personatges, especialment de la vida política catalana i espanyola, però també d'altres àmbits (cultura, mitjans de comunicació, etc.).

En relació amb aquest esquetx, l'informe esmentat observa que: 1) l'escena del film *Der Untergang* parodiada mitjançant un esquetx al programa *Polònia* transcorre en un búnquer durant les últimes hores de la II Guerra Mundial. En aquesta escena els generals alemanys informen Adolf Hitler que les forces aliades s'aproximen a Berlín i que la darrera ofensiva ha estat un fracàs; i 2) l'esquetx recrea elements formals (l'estructura discursiva, la posada en escena i l'escenari) d'una escena del film *Der Untergang* i en substitueix el contingut per un tema d'actualitat política protagonitzat per personatges públics (la recepció dels resultats del procés participatiu del 9N a Catalunya per part del Govern espanyol), tot emprant un to humorístic, de manera que esdevé una paròdia.

Un supòsit de característiques similars, tot i que en l'àmbit de la caricatura impresa, és el que va analitzar la Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona, de 18 d'octubre de

1999, que confirmava la sentència d'instància que va absoldre una agrupació política de la població Ribes-Les Roquetes de la pretensió d'haver sobrepassat els límits de la sàtira i la crítica polítiques mitjançant una qualificació feixista implícita, com a conseqüència de la publicació d'un article en un revista local titulat "Tenir molta cara. Jaque al rey". En aquest article s'hi incloïa una caricatura de l'alcalde d'aquesta població, en què se'l comparava amb Adolf Hitler, amb la rúbrica "El gran dictador sosteniendo en un dedo el escudo del Consistorio Municipal".

L'Audiència Provincial de Barcelona va entendre que, atès que la figura que il·lustrava el dibuix no era la de Hitler sinó la de la interpretació de la pel·lícula *El gran dictador*, "[...] lo pretendido por el ilustrador del semanario no ha sido sino seguir las pautas del reseñado actor para destacar, a su entender, las maneras dictatoriales en su actuación al frente del consistorio con claro favorecimiento a los habitantes de Ribes por encima de los de Roquetes, lo que puede reputarse que no sobrepasa los límites de la crítica política y del humor gráfico [...] cuando su tratamiento jocoso, no pasa de ser una copia personalizada, como reiteramos, de la actuación de Charles Chaplin que no ha sido considerada como vilipendiante ni que convirtiese gratuitamente una tragedia histórica en una farsa burlesca que deba ser calificada como libelo, sino todo lo contrario, es decir, destacar que una determinada forma de gobierno resulta, al final, perjudicial para todos los ciudadanos [...]".

En termes de comparació amb l'esquetx del programa objecte d'anàlisi, l'Informe 58/2014 assenyala que l'esquetx respon a un contingut comunicatiu propi de la sàtira política, i hi aprecia una desvinculació entre el sentit literal o inferit dels continguts (el paral·lelisme amb una escena d'un llargmetratge de ficció sobre l'enfonsament del III Reich) i el sentit final percebut.¹ És a dir, la sàtira demana una "lectura interpretativa", atès que el significat de qualsevol discurs audiovisual depèn del context en què s'ofereix.

Finalment, en relació amb l'eventual banalització del nazisme que posa de manifest l'escrit de queixa, conclou l'informe d'anàlisi de continguts que el context, intern i extern, diferent de la seqüència del llargmetratge i de l'esquetx, confereix un significat diferent als elements coincidents entre els dos ítems, per la qual cosa, la paròdia no suposaria la banalització d'un règim totalitari com el nacionalsocialisme alemany del segle XX.

En definitiva, l'esquetx utilitza el llenguatge de la sàtira política per mostrar, en forma de paròdia, una situació en què un governant es veu superat per determinats esdeveniments contraris als seus interessos, sense incloure cap al·lusió verbal ni cap símbol propi d'aquella època històrica ni del règim nacionalsocialista alemany.

En conseqüència, i en atenció a l'unívoc propòsit comunicatiu de l'esquetx analitzat, és a dir, la finalitat de divertir la persona telespectadora en un context humorístic, cal concloure que l'esquetx no pretén informar, sinó exercitar el dret a la llibertat d'expressió, que empara l'humor i la crítica àcida, mitjançant la paròdia d'una coneguda pel·lícula de ficció, sense que s'hi observi en cap moment la presència de simbologia nacionalsocialista o s'hi vinculin règims totalitaris amb expressions polítiques plenament democràtiques, com ara la reacció imaginada del Govern de l'Estat davant la celebració del procés participatiu del 9 de novembre.

En aquest sentit, cal concloure que les crítiques que s'hi produeixen, tot i que sarcàstiques, no es poden reputar com a ofensives, un cop valorades en el context del programa i atesa

¹ En aquest sentit, i tal com s'especifica al document del CAC *Els límits de l'humor i la sàtira política a la televisió. Elements per a la reflexió*, els acudits satírics "esperen de l'audiència una recepció activa del missatge, una lectura entre línies que permeti desvincular l'acudit del sentit literal i sobreentendre que la finalitat és l'humor."

la rellevància pública i l'interès general que va suscitar el procés de participació ciutadana del 9 de novembre.

Quarta. Els continguts d'humor al Manual d'ús de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, SA

La Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, SA (CCMA) és el prestador del servei públic audiovisual de la Generalitat i TV3 és la denominació comercial d'un dels seus programes (de televisió). D'acord amb l'apartat 2 de l'article 26 de la Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya (LCA), correspon a la CCMA el compliment de les missions i els principis del servei públic de comunicació audiovisual de la Generalitat que concreta de manera específica l'apartat 3 del mateix precepte.

En relació amb les missions de servei públic, cal posar de manifest que l'apartat 1 de l'article 26 de la LCA assenyala que la missió principal del servei públic de comunicació audiovisual de la Generalitat de Catalunya és oferir als ciutadans de Catalunya un conjunt de continguts "[...] orientats a la satisfacció de llurs necessitats democràtiques, socials, educatives i culturals, garantint de manera particular l'accés [...] a una oferta d'entreteniment de qualitat [...]". A aquest efecte, "[...] s'han d'emprar tots els llenguatges, els formats i els gèneres propis de la comunicació audiovisual que resultin més adequats en cada cas [...]".

En aquest sentit, és oportú portar a col·lació les previsions que, en relació amb el tractament del gènere satíric en la programació, estableix el *Llibre d'estil* de la CCMA, document que recull les directrius i les recomanacions que guien i orienten la producció i la difusió de continguts dels mitjans audiovisuals de la Generalitat de Catalunya. El *Llibre d'estil* s'estructura en una Guia editorial, en un Manual d'ús i en determinades previsions relatives a la utilització de la llengua.

En concret, el Manual d'ús, que inclou el desenvolupament i la concreció dels valors, els principis i les directrius enunciats a la Guia editorial i la seva aplicació a les diferents plataformes de la CCMA per complir el mandat del servei públic de comunicació, estableix, pel que fa al recurs a l'humor, la previsió següent:

"[...] 2.1.3.5.2.3. Continguts d'humor

L'humor, en totes les seves manifestacions, és present en l'oferta dels nostres mitjans. Des del més innocent fins al més àcid i des de la ironia subtil fins a la paròdia o la sàtira, l'humor, amb les diferents formes que adopta, constitueix un dels eixos de la programació d'entreteniment. La mirada humorística pot ajudar a entendre i a interpretar la realitat.

Protegim la llibertat de creació artística en què es basen els espais d'humor, amb els únics límits que la legalitat estableix per a la llibertat d'expressió.

No ens riem de persones en situació de debilitat.

No utilitzem imatges de persones en un context i amb un objectiu clarament diferent de l'exposat en el moment d'obtenir-les, tret que la persona afectada hi consenti.

No elaborem ni difonem continguts humorístics basats en la vida privada de les persones [...]

És evident, per tant, que els principis, les missions i els objectius de servei públic inclouen la paròdia o la sàtira com a manifestació artística del gènere d'entreteniment, i determinen com a únic límit el que la legalitat estableixi per a la llibertat d'expressió.»

Per tot el que s'ha exposat, el Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya adopta, per 5 vots a favor i 1 vot en contra amb vot particular, el següent

ACORD

1. Constatar que l'esquetx s'ha realitzat en el context d'un programa d'humor, identificat clarament com de sàtira política i que, independentment del grau d'oportunitat que se li pugui atribuir en el context del debat polític actual, queda plenament emparat en la llibertat d'expressió, sense que en el cas analitzat s'hagi produït un incompliment de la legislació audiovisual vigent.
2. Notificar aquest Acord al prestador de serveis de comunicació audiovisual Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, SA, i al Grup Parlamentari del Partit Popular de Catalunya.

Barcelona, 4 de febrer de 2015

Roger Loppacher i Crehuet
President

Daniel Sirera Bellés
Conseller secretari

